

נובמבר 2015

מבקשות מקלט נפגעות אלימות במשפחה: עד הרצח הבא

"קשה להיות פליטה. הרבה יותר קשה להיות פליטה. כל המצוקות שחווה פליטה מוכפלות אלפי מונים כשאת אשה.

פליטות חשופות יותר לאונס ואלימות, וקל יותר לנצל אותן ולהשתיק אותן."

א', מבקשת מקלט מאריתראה

ללא מענים ראויים וללא גישה לשרותי רווחה מלבד במקרים הקיצוניים ביותר, מבקשות מקלט רבות בישראל נותרות חסרות אונים מול איום מתמיד של אלימות במשפחה. כל מענה לאומי מקיף למניעת ומאבק באלימות במשפחה חייב לכלול גם אותן.

אוכלוסיית מבקשי המקלט בישראל מונה כ-45,000 בני אדם. הם חיים בישראל ללא מעמד מוסדר וללא זכויות בסיסיות וחיים במצב סוציו-אקונומי קשה תחת איומים של כליאה ומעריך לחצים בלתי פוסק לעזוב את ישראל. השלכותיה של הזנחת מבקשי המקלט ניכרות בראש ובראשונה בקרב הקבוצות הפגיעות ביותר בקרבם, ביניהן אוכלוסיית הנשים הסובלות מרמת פגיעות גבוהה במיוחד. הן נמלטו ממדינות מוצאן על רקע מלחמה או רדיפה, רבות מהן שרדו את מחנות העינויים בסיני בהם עברו אונס והתעללות ברוטלית, וכיום הן חיות בישראל משוללות זכויות ומעמד, כמיעוט נשי בקהילות עם רוב גברי מובהק.

המתח בו שרויים בני המשפחה נוכח חוויות העבר והמצאיות העכשוויות בישראל, השינויים במבנה המשפחתי בעקבות ההגירה, המגע עם האוכלוסייה הקולטת והפערים התרבותיים המערערים את התפקידים המשפחתיים המסורתיים – כל אלה מהווים מקור לקונפליקטים חמורים בתוך התא המשפחתי. מתוך 80 ראיונות שערכה עמותת א.ס.א. לאחרונה עם נשים מבקשות מקלט, 48 נשים (60 אחוזים) סיפרו שחוו אלימות במשפחה. על בעיית האלימות נגד נשים בקהילה ניתן ללמוד גם מנתוני מרכז המידע והמחקר של הכנסת ("אלימות כלפי נשים – ריכוז נתונים לשנת 2013") לפיהם בין השנים 2009 ו-2013 נרצחו בישראל 71 נשים בידי בן זוגן; 17 אחוז מהן היו נשים זרות.

הרשויות עד כה ממאנות להעניק תשובה הולמת לתופעה חמורה זו. מבקשות מקלט רבות נופלות קורבן לאלימות יומיומית מצד בן זוגן אך אינן זוכות לליווי שוטף של לשכות הרווחה, ונותרות חשופות לפגיעה מתמשכת. המענה היחיד הניתן היום למבקשות המקלט נפגעות אלימות במשפחה, וגם הוא באופן מוגבל וחסר, הוא הגנת החירום במקלטים הניתנת לנשים מוכות לתקופה קצרה. הגנה זו ניתנת אך ורק לאלו המוגדרות ככאלה שנשקפת סכנה מיידית לשלומן.

נשים נאלצות לשתוק ולא להתלונן. במציאות, גם הנגישות שלהן למקלטים לנשים מוכות היא נמוכה. לרוב, לנשים אין כמעט מידע אודות זכויותיהן ורבות מהן אינן מודעות לכך שהאלימות אינה חוקית ושמגיעה להן הגנה. הן בדרך כלל חוששות לפנות למשטרה, הנתפסת על ידם כגורם מאיים, ורבות חוששות מביקורת בתוך הקהילה אם יתלוננו.

נשים רבות נמנעות מלגשת למשטרה מטעמי הישרדות: אם בן הזוג האלים יכלא הן עלולות להיוותר לגמרי לבדן, לעיתים קרובות עם ילדים, ללא תמיכה של הרשויות (כמו סיוע בשכר דירה למשפחות חד הוריות או מענק הסתגלות לאחר היציאה מהמקלט). אלו המעיזות להתלונן סיפרו שלעיתים קרובות לא היה בתחנה מתורגמן והן נתקלו בקשיים רבים לתקשר ולדווח על הסכנה הנשקפת להן. חלק מהנשים סיפרו על יחס מזלזל ושוטרים שנמנעו מלהתערב במצב.

הטיפול במקלטים אינו מספק. בתקופת שהותן במקלט הנשים אינן מבוטחות בביטוח בריאות, מה שמקשה על טיפול שלם בצרכיהן. כמו כן, עולים קשיים רבים הקשורים לפערי שפה ותרבות, המונעים טיפול מיטבי. בתום שהות במקלט, בהעדר זכאות לשירותי תמיכה וטיפול של הרווחה בקהילה, מוצאות את עצמן הנשים תוך זמן קצר חוזרות למציאות קשה ומסוכנת. סיכם את המצב **מבקר המדינה** בשנה שעברה (64ג, מאי 2014):

נשים ישראליות זכאיות לסל שירותים ומגוון של פתרונות, ובמקרים הקשים ביותר הן מופנות למקלט. נשים זרות זכאיות רק לפתרון המיועד למקרים הקשים - הפנייה למקלט. יתר על כן, תהליך רגיל של טיפול במקלט, הכולל גם ליווי, תמיכה, טיפול והכוונה לחיים עצמאיים לאחר היציאה ממנו, תוך בחינת האפשרויות העומדות לרשות האישה בעתיד, אינו אפשרי לאישה זרה. שלא כישראלית, אישה זרה אינה זכאית לסיוע בשכר דירה עם יציאתה מהמקלט לצורך קיום חיים עצמאיים ובחירת מקום מגורים הרחק ממעגל האלימות. היא גם אינה זכאית להשתתף בקבוצות טיפוליות ארוכות טווח, ואין מסופק לה סל השירותים שמקבלת אישה ישראלית ובו ליווי וטיפול נפשי, שיקום וטיפול משפחתי. לרוב היא גם אינה זכאית לטיפול רפואי, כיוון שאינה מבוטחת בביטוח רפואי. בהיעדר כל אלה, תהליך השיקום הרגיל, לרבות בתקופת השהייה במקלט אינו מתקיים במקרה של אישה זרה.

האטימות וההתעלמות המתמשכת ממצוקתן של נפגעות אלימות במשפחה בקרב מבקשות המקלט מעודדת את המשך האלימות, הניצול ורצח נשים על ידי בני זוגן.

הפתרון ברור. יש להשוות את הטיפול בנשים פליטות לטיפול הניתן לכלל הנשים ולכלול אותן בכל יוזמה רחבת היקף למאבק באלימות במשפחה בישראל.

1. יש להבטיח טיפול רציף בנשים נפגעות אלימות במשפחה, ולבטל את התניית הטיפול בקיומה של "סכנת חיים" מידית. יש לאפשר גישה למבקשות מקלט נפגעות אלימות למרכזים למניעת אלימות במשפחה המספקים אבחון והערכות מסוכנות, בניית דרכי הגנה לנפגעות, התערבות במצבי חירום, טיפול בנפגעים, בתוקפים ובילדים החשופים לאלימות ועוד.
2. יש לספק שירותי בריאות מלאים לנשים נפגעות אלימות השוהות במקלטים ולהעניק המשך ליווי וטיפול באישה בתום תקופת השהות במקלט, כולל מענק הסתגלות לנשים מבקשות מקלט בהתאם להוראות חוק שירותי הרווחה
3. על הרשויות והמוסדות המטפלים (משטרה, שירותי רווחה, מקלטים ועוד) להנגיש תרבותית ולשונית את השירותים הניתנים.
4. יש להחיל את חוק משפחות חד הוריות, חוק שירותי הרווחה וחוק המזונות על נשים מבקשות מקלט, בכדי להבטיח כי לרשות נשים המעוניינות להיפרד מבן זוגן המתעלל תעמוד רשת תמיכה שתאפשר את הישרדותן הכלכלית (באמצעות מענק דיור, ליווי של עובדת סוציאלית וכיוצא באלה).